

Received: 04.09.2025 / Accepted: 24.11.2025

ARTYKUŁ ORYGINALNY

Wpływ wybranych substancji podstawowych i ozonowania nasion na redukcję mykotoksyn w ziarnie pszenicy jarej

Effect of selected basic substances and seed ozonation on reduction of mycotoxins in spring wheat grain

Rafał Konecki*

Streszczenie

Celem badań było określenie potencjału substancji podstawowych (octu winnego, chlorowodoru chitozanu i nasion gorczycy w proszku) oraz technologii ozonowania materiału siewnego w redukcji stężenia mykotoksyn w ziarnie pszenicy jarej. Badania prowadzono przez dwa lata w trzech układach: wazonowym, poletkowym i polowym. Inokulację *Fusarium culmorum* przeprowadzono w badaniu wazonowym. Kompleksowa ochrona (ocet winny + chlorowodorek chitozanu + nasiona gorczycy w proszku) była najskuteczniejszą kombinacją w doświadczeniu wazonowym i poletkowym, którą zastosowano w produkcji wielkoskalowej. Sumaryczne stężenie oznaczonych mykotoksyn w warunkach kontrolowanych było najwyższe (352,6 µg/kg), w porównaniu do doświadczenia poletkowego (101,8 µg/kg) i polowego (90,1 µg/kg). Spośród analizowanych 13 mykotoksyn, najwyższy poziom stwierdzono w przypadku DON (171,6 µg/kg) i HT-2 (156,3 µg/kg) w doświadczeniu wazonowym oraz poletkowym (odpowiednio 42,1 i 43,0 µg/kg). Ozonowanie materiału siewnego w niewielkim stopniu wpłynęło na zawartość mykotoksyn w dojrzałym ziarnie. Wyniki badań wykazują potencjał stosowania kompleksowej ochrony w ekologicznej uprawie pszenicy z uwzględnieniem octu winnego, nasion gorczycy w proszku i chlorowodoru chitozanu.

Słowa kluczowe: pszenica, mykotoksyny, substancje podstawowe, chlorowodorek chitozanu, ocet winny, nasiona gorczycy w proszku, ozonowanie, redukcja

Abstract

The aim of the study was to determine the potential of basic substances (wine vinegar, chitosan hydrochloride, and mustard seed powder) and seed ozonation technology in reducing mycotoxin concentrations in spring wheat grain. The research was conducted over two years in three systems: pot, plot and field. Inoculation with *Fusarium culmorum* was performed in a pot study. Comprehensive protection (wine vinegar + chitosan hydrochloride + mustard seed powder) was the most effective combination in the pot and plot experiments, which was used in large-scale production. The total concentration of determined mycotoxins in the controlled conditions was the highest (352.6 µg/kg), compared to the plot experiment (101.8 µg/kg) and the field experiment (90.1 µg/kg). Of the 13 mycotoxins analyzed, the highest levels were found for DON (171.6 µg/kg) and HT-2 (156.3 µg/kg) in the pot and plot experiments (42.1 and 43.0 µg/kg, respectively). Ozonation of seed material had only a minor effect on mycotoxin content in mature grain. The study results demonstrate the potential use of comprehensive protection in organic wheat cultivation, including wine vinegar, mustard seed powder, and chitosan hydrochloride.

Keywords: wheat, mycotoxins, basic substances, chitosan hydrochloride, wine vinegar, mustard powder, ozonation, reduction

Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy
Terenowa Stacja Doświadczalna w Białymstoku
ul. Chełmońskiego 22, 15-195 Białystok

*corresponding author: r.konecki@iiorpib.poznan.pl

Wstęp / Introduction

Grzyby z rodzaju *Fusarium* spp. to powszechne patogeny roślin uprawnych, infekujące wiele upraw, w tym zboża. Grzyby te są czynnikami etiologicznymi chorób, zwłaszcza fuzariozy kłosów, zarazy siewek i zgnilizny podstawy źdźbła (Dweba i wsp. 2017; Łozowicka i wsp. 2022). Obecność grzybów *Fusarium* spp. jest niekorzystna ze względu na zmniejszenie plonów i jakości ziarna, które są kluczowymi cechami zbóż w przemyśle piekarniczym. Najbardziej problematyczną kwestią związaną z występowaniem tych grzybów na zbożach jest wydzielanie przez nie mykotoksyn (Perśić i wsp. 2023).

Mykotoksyny są produktami ubocznymi metabolizmu białek i lipidów, i oprócz występowania bezpośrednio w ziarnie przeznaczonym do zbioru, mogą być wydzielane także podczas przechowywania zebranego zboża w nieodpowiednich warunkach (Zain 2011). Charakteryzują się dużą szkodliwością dla zdrowia ludzi i zwierząt, powodując m.in. zatrucia pokarmowe, zaburzenia hormonalne oraz wykazując działanie kancerogenne (Antonissen i wsp. 2014).

W konwencjonalnym systemie uprawy pszenicy stosuje się syntetyczne fungicydy, które ograniczają występowanie chorób grzybowych, zaś w systemie uprawy ekologicznej stosuje się biologiczne środki ochrony roślin, naturalne środki mineralne, substancje podstawowe i związki naturalne pochodzenia roślinnego lub grzybowego (Wegulo i wsp. 2015; Kowalska i wsp. 2021a).

Dostępne syntetyczne fungicydy redukują występowanie chorób grzybowych w uprawie pszenicy, a tym samym stężenie mykotoksyn (Iwaniuk i wsp. 2021). Jednak mimo ich stosowania w dalszym ciągu w ziarnie pszenicy odnotowuje się obecność mykotoksyn fuzaryjnych, takich jak: deoksyniwalenol (DON) i jego pochodne (3-AcDON, 15-AcDON), niwalenol (NIV) i zearalenon (ZEN) oraz toksyny T-2/HT-2 (Łozowicka i wsp. 2014; Nugmanov i wsp. 2018).

Większość prac naukowych dotyczy skuteczności zwalczania agrofagów przez ekologiczne środki ochrony roślin, natomiast brakuje kompleksowych badań określających skuteczność tych związków w redukcji występowania mykotoksyn w roślinach uprawnych (Kowalska i wsp. 2021b). W Polsce dopuszczonych jest 170 środków ochrony roślin do stosowania w uprawach ekologicznych, w tym 65 preparatów o działaniu fungicydowym, głównie pochodzenia mineralnego (siarka, miedź oraz fosfor), rzadziej biologicznych, wykorzystujących poszczególne szczepy grzybów pasożytniczych lub bakterii (np. 21 środków na bazie mikroorganizmów), dwa środki na bazie związków naturalnych – olejku pomarańczowego bądź mieszaniny eugenolu, geraniolu i tymolu (MRiRW 2023) oraz 24 substancje podstawowe, do których należy m.in. ocet winny, chlorowodorek chitozanu i nasiona gorczycy w proszku.

Chlorowodorek chitozanu jest naturalnym polimerem w formie soli, który – zgodnie z aktualnym stanowiskiem

EFSA (2025) – jest zatwierdzony w Unii Europejskiej jako substancja podstawowa do ochrony roślin i nie budzi zastrzeżeń toksykologicznych przy zatwierdzonych zastosowaniach. Badania przeprowadzone na pszenicy wykazały, że chlorowodorek chitozanu bezpośrednio hamuje wzrost i kiełkowanie zarodników *Fusarium graminearum*, ogranicza rozwój fuzariozy kłosów oraz obniża presję patogenu i jego wirulencję. Jednocześnie działa jako elicytor odporności – uruchamia szlaki nabytej odporności systemicznej SAR (Francesconi i wsp. 2020). Stosowanie chlorowodoru chitozanu w ochronie roślin wiąże się z kilkoma istotnymi ograniczeniami technologicznymi i biologicznymi. Przede wszystkim jego skuteczność i stabilność silnie zależą od wartości pH ($\text{pH} < 6$), co wymaga zakwaszania roztworów roboczych i może wpływać na bezpieczeństwo aplikacji. Dodatkowym problemem jest duża zmienność jakości surowca – masa cząsteczkowa i stopień deacetylacji chitozanu determinują jego aktywność biologiczną, lepkość oraz potencjalną fitotoksyczność, przez co efekty działania są trudne do przewidzenia (Aranaz i wsp. 2021). Wysokie stężenia lub nieodpowiednie formułacje mogą powodować uszkodzenia tkanek roślin, zwłaszcza liści i korzeni (Suwanchaikasem i wsp. 2024). Choć chitosan uznawany jest za substancję bezpieczną i biodegradowalną, wciąż brakuje pełnych danych dotyczących jego wpływu na mikroorganizmy glebowe i organizmy niecelowe, szczególnie w przypadku nowych form nano- i mikropreparatów (Román-Doval i wsp. 2023).

Zastosowanie nasion gorczycy w proszku i octu winnego jako zapraw nasiennych powoduje zwiększenie masy roślin pszenicy, siły kiełkowania, zmniejszenie rozwoju zgorzeli podstawy źdźbła oraz redukcję objawów septoriozy plew i mączniaka rzekomego (Kowalska i wsp. 2019, nr PJ.re. 027.7.2019). Natomiast zastosowanie do zaprawiania nasion pszenicy i rzepaku mikroorganizmów (grzybów *Pythium oligandrum*, *Beauveria bassiana* i *Trichoderma* spp. oraz bakterii z rodzaju *Bacillus* spp.) skutkowało zwiększeniem plonu, energii i zdolności kiełkowania oraz zmniejszeniem występowania łamliwości podstawy źdźbła i septoriozy paskowanej liści (Kowalska i wsp. 2022, nr DEJ.re 027.4.2022; Kowalska i wsp. 2023, nr DEJ.re 027.4.2023). Badania te nie obejmowały jednak aplikacji nalistnej substancji podstawowych w ograniczeniu chorób grzybowych oraz ich wpływu na występowanie mykotoksyn.

Innowacyjnym rozwiązaniem, które może wpłynąć korzystnie na ograniczenie stężenia mykotoksyn jest zastosowanie technologii ozonowania materiału siewnego. Ozonowanie polega na zastosowaniu tryatomowej cząsteczki tlenu, która charakteryzuje się właściwościami bójczymi względem mikroorganizmów. Ozon powstaje naturalnie w atmosferze ziemskiej, ale może być także produkowany przez generatory ozonu. Badania przeprowadzone w roślinach słonecznika wskazują, że ozonowanie nasion redukuje porażenie roślin przez grzyby z rodzaju *Fusarium* spp. (Rodrigues i wsp. 2015). Ponadto wykazano, że ozonowanie

może zwiększać siłę i energię kiełkowania nasion pszenicy ozimej (Picchi i wsp. 2017). Badania przeprowadzone przez Vazqueza-Ybarre i wsp. (2015) udowodniły, że ozonowanie nasion sałaty siewnej i pomidora zwyczajnego powoduje wzrost biomasy pędów i korzeni. Stwierdzono także, że ozonowanie nasion sałaty skutkuje lepszym wzrostem roślin i większą liczbą liści (Peng i wsp. 2018).

Celem badań była ocena skuteczności ekologicznych metod ochrony pszenicy w redukcji poziomu mykotoksyn.

Materiały i metody / Materials and methods

Materiał badawczy stanowiły substancje podstawowe zarejestrowane w ekologicznej uprawie pszenicy: ocet winny (Kamis), chlorowodorek chitozanu (Pol Aura, czystość 95%) i nasiona gorczycy w proszku (Golden Farm). Do inokulacji pszenicy wykorzystano grzyb gatunku *Fusarium culmorum*, który jest jednym ze sprawców fuzariozy kłosów (Iwaniuk i wsp. 2018).

Kwalifikowany materiał siewny pszenicy jarej odmiany Harenda, zalecany na rok 2024 w województwie podlaskim podzielono na dwie części, po 100 kg i jedną z nich poddano ozonowaniu. W tym celu 1 cm warstwę nasion pszenicy rozłożono równomiernie na blatach zalewowych, w szczelnie zamkniętym pomieszczeniu i poddano ekspozycji na ozon w dawce 20 g/h w ciągu 1 h uzyskując stężenie 1,17 ppm przy użyciu kwarcowego generatora ozonu (TE-03/2-20g/V4.3/MN1) z wbudowanymi czujnikami stężenia ozonu, temperatury i wilgotności. Proces przeprowadzono w temperaturze 18°C i wilgotności 45%.

Każdorazowo, nie wcześniej niż 24 godziny przed serią zabiegów w danym terminie, sporządzano mieszaniny robocze substancji podstawowych (octu winnego, sproszkowanego nasion gorczycy i chlorowodoru chitozanu).

Roztwór octu winnego przygotowano przez wymieszanie octu winnego (6%) z wodą w celu uzyskania 2% roztworu, o łącznej objętości 11 ml dla doświadczenia wazonowego, 12 l poletkowego i 30 l polowego.

Do odważonych nasion gorczycy w proszku dodano wodę o temperaturze 35°C w stosunku 1 : 2. Uzyskany macerat odstawiono na dwie godziny, a następnie wymieszano energicznie, po czym przesączono. Do otrzymanego przesącza dodano wodę w stosunku 1 : 2 uzyskując 11 ml dla doświadczenia wazonowego, 12 l poletkowego i 30 l polowego.

Roztwór chlorowodoru chitozanu uzyskano poprzez wymieszanie odważonego chlorowodoru chitozanu z wodą w celu uzyskania 1,3% roztworu o łącznej objętości 11 ml (doświadczenie wazonowe), 12 l (poletkowe) i 30 l (polowe).

Doświadczenie wazonowe i poletkowe przeprowadzono w pierwszym roku badań. W przypadku doświadczenia wazonowego materiał kwalifikowany ozonowany oraz nieozonowany został wysiany w donicach (15 × 15 cm),

w czterech powtórzeniach, w komorze fitotronowej, wyposażonej w technologie oświetlenia typu LED i system kontrolowania temperatury i wilgotności. W warunkach fitotronowych uprawę pszenicy dostosowano do dwóch głównych faz rozwojowych. Do momentu kłoszenia utrzymywano temperaturę 20°C w ciągu dnia i 15°C w nocy, przy wilgotności powietrza na poziomie około 60%. Rośliny wzrastały w fotoperiodzie 14 godzin światła i 10 godzin ciemności. Od momentu rozpoczęcia kłoszenia temperaturę zwiększono do 22°C w dzień i 18°C w nocy, utrzymując wilgotność powietrza na zbliżonym poziomie oraz wydłużono fotoperiod do 16 godzin. Inokulacja zawiesiną zarodników grzyba *F. culmorum* pozyskanego z upraw pszenicy (OD600 = 0,8) została przeprowadzona przy użyciu opryskiwacza plecakowego na sprężone powietrze z dwoma rozpylaczami (XR Tee Jet 110 03 XR) w fazie BBCH 65 pszenicy (pełnia kwitnienia).

W doświadczeniu poletkowym, materiał kwalifikowany ozonowany oraz nieozonowany został wysiany zgodnie z normą wysiewu na poletkach doświadczalnych o powierzchni 30 m², w czterech powtórzeniach, metodą bloków losowanych, na powierzchni rolniczej prowadzonej zgodnie z zasadami rolnictwa ekologicznego.

Zabiegi substancjami podstawowymi i ich kombinacjami zostały przeprowadzone za pomocą opryskiwacza plecakowego na sprężone powietrze z dwoma rozpylaczami (XR Tee Jet 110 03 XR) w dwóch etapach: na początku strzelania w źdźbło (BBCH 30), w fazie rozwojowej liścia flagowego (BBCH 39) i końca kłoszenia (BBCH 59) – ochrona przed naturalnie występującymi chorobami podstawy źdźbła i liści oraz po zakończeniu kwitnienia pszenicy (BBCH 69) – ochrona przed fuzariozą kłosów.

Wyniki doświadczenia poletkowego z pierwszego roku badania posłużyły do wytypowania dwóch najkorzystniejszych kombinacji badawczych do doświadczenia polowego produkcji wielkoskalowej w drugim roku badania. Materiał siewny wysiano na pola produkcji ekologicznej wielkoskalowej (1900 m²), a zabiegi substancjami podstawowymi i ich kombinacjami zostały przeprowadzone za pomocą opryskiwacza ciągnikowego: w fazie BBCH 30 pszenicy (ochrona przed naturalnie występującymi chorobami podstawy źdźbła i liści), BBCH 39, BBCH 59 oraz w fazie BBCH 69 pszenicy (ochrona przed naturalnie występującą fuzariozą kłosów).

Zbiór plonu przeprowadzono po osiągnięciu dojrzałości pszenicy (BBCH 89, przy wilgotności 14%), ręcznie w przypadku doświadczenia wazonowego i poletkowego z danego powtórzenia. W przypadku doświadczenia polowego produkcji wielkoskalowej plon zebrano z wykorzystaniem kombajnu zbożowego z każdej kombinacji, z której do dalszych analiz pobrano po cztery próbki.

Mykotoksyny zostały wyekstrahowane ze zhomogenizowanego ziarna pszenicy, zebranego w fazie BBCH 89, przy użyciu roztworu acetonitrylu z 1% kwasem mrówkowym. Profil 13 mykotoksyn (DON, 3-AcDON, 15-AcDON,

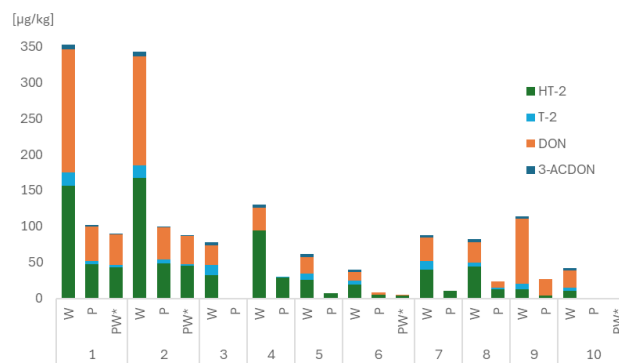
ZEN, NEO, NIV, FusX, DAS, toksyna T-2, toksyna HT-2, fumonizyna B1, B2, B3) oznaczono za pomocą chromatografii cieczowej sprzężonej z tandemową spektrometrią mas (LC-MS/MS) przy użyciu aparatury Eksigent Ultra LC-100 (Eksigent Technologies, Dublin, CA, USA). Do analizy wykorzystano kolumnę KINETEX XB C18 1,7 μ m, 2,1 $\times$ 50 mm (Phenomenex). Analiza spektrometrii mas została przeprowadzona przy użyciu systemu MS/MS 6500 QTRAP (AB Sciex Instruments, Foster City, CA). W celu określenia stężenia wszystkich mykotoksyn wykorzystano tryb monitorowania wielu reakcji (MRM). Dla każdej mykotoksyny określono jon prekursorowy i dwa jony produktowe (Nugmanov i wsp. 2018; Łozowicka i wsp. 2022). Walidację metody przeprowadzono zgodnie z dokumentem SANTE/12089/2016 (SANTE 2016; Rutkowska i wsp. 2020).

W próbkach z niewykrywalnym stężeniem mykotoksyn przyjęto wartości 0. Uzyskane wyniki zostały opracowane statystycznie metodą analizy wariancji ANOVA dla doświadczeń jednoczynnikowych i dwuczynnikowych w programie Statistica 12.0 (StatSoft, Tulsa, USA). Do weryfikacji danych na poziomie istotności $p = 0,05$ wykorzystano test Fischera.

Wyniki i dyskusja / Results and discussion

Spośród 13 badanych mykotoksyn, w ziarnie pszenicy wykryto 4 związki: 3-acetylodeksyniwaleńolu (3-AcDON), deksyniwaleńolu (DON), toksyn HT-2 i T-2, które są charakterystycznymi metabolitami i wtórnymi metabolitami patogenów grzybowych z rodzaju *Fusarium*. Najwyższe stężenia mykotoksyn odnotowano na poletkach niechronionych. Zabiegi z wykorzystaniem poszczególnych substancji podstawowych skutkowały redukcją zawartości mykotoksyn w porównaniu do kontroli, zaś kompleksowa ochrona trójskładnikowa (ocet winny + nasiona gorczycy w proszku + chlorowodorek chitozanu) była najskuteczniejsza (rys. 1).

Stężenie mykotoksyn w doświadczeniu wazonowym, w którym przeprowadzono inokulację pszenicy grzybem patogenicznym *F. culmorum* było wyższe w porównaniu do eksperymentu polowego. Najwyższą zawartość tych toksyn odnotowano w kontroli (kombinacja 1; 352,6 μ g/kg) i kontroli ozonowanej (kombinacja 2; 342,5 μ g/kg). Najbardziej efektywna w redukcji poziomu toksycznych metabolitów była kompleksowa ochrona z uwzględnieniem octu winnego, nasion gorczycy w proszku i chlorowodoru chitozanu w połączeniu z ozonowaniem (kombinacja 10; 88% redukcji) i bez ozonowania (kombinacja 6; 89% redukcji) (rys. 1). DON i toksyna HT-2 charakteryzowały się najwyższymi wartościami: 171,6 μ g/kg i 156,3 μ g/kg w przypadku kontroli oraz 151,5 μ g/kg i 167,2 μ g/kg w kontroli ozonowanej (tab. 1). Suma stężeń mykotoksyn HT-2 i T-2 powyżej 50 μ g/kg jest wartością nieakceptowaną, która świadczy o tym, że ziarno nie nadaje się do spożycia (Rozporządzenie Komisji (UE) 2024/1038).

1 – kontrola – control, 2 – ozonowany materiał siewny – ozonated seed material, 3 – ocet z czerwonego wina – red wine vinegar, 4 – chlorowodorek chitozanu – chitosan hydrochloride, 5 – nasiona gorczycy w proszku – powdered mustard seeds, 6 – ocet z czerwonego wina + chlorowodorek chitozanu + nasiona gorczycy w proszku – red wine vinegar + chitosan hydrochloride + powdered mustard seeds, 7 – ozonowany materiał siewny + ocet z czerwonego wina – ozonated seed material + red wine vinegar, 8 – ozonowany materiał siewny + chlorowodorek chitozanu – ozonated seed material + chitosan hydrochloride, 9 – ozonowany materiał siewny + nasiona gorczycy w proszku – ozonated seed material + powdered mustard seeds, 10 – ozonowany materiał siewny + ocet z czerwonego wina + chlorowodorek chitozanu + nasiona gorczycy w proszku – ozonated seed material + red wine vinegar + chitosan hydrochloride + powdered mustard seeds. W – doświadczenie wazonowe – pot experiment, P – doświadczenie poletkowe – plot experiment, PW* – doświadczenie polowe wielkoskalowe – large-scale field experiment.

Rys. 1. Suma stężeń mykotoksyn w ziarnie pszenicy
Fig. 1. Total mycotoxin concentrations in wheat grain

W przypadku doświadczenia poletkowego, stężenie mykotoksyn było najwyższe również w kontroli (kombinacja 1; 101,8 μ g/kg) i kontroli ozonowanej (kombinacja 2; 100,3 μ g/kg). Najwyższą skuteczność w redukcji stężenia mykotoksyn, podobnie jak w przypadku doświadczenia wazonowego, wykazała kompleksowa ochrona z uwzględnieniem octu winnego, nasion gorczycy w proszku i chlorowodoru chitozanu bez ozonowania (kombinacja 6; 91% redukcji) i w połączeniu z ozonowaniem (kombinacja 10), w której nie wykryto występowania mykotoksyn (rys. 1). Dużą skutecznością charakteryzowała się także aplikacja octu winnego (kombinacja 3), która skutkowałą brakiem występowania mykotoksyn w ziarnie pszenicy. DON i toksynę HT-2 odnotowano w najwyższych stężeniach 47,7 μ g/kg i 47,4 μ g/kg w przypadku kontroli oraz 44,6 μ g/kg i 49,2 μ g/kg w kontroli ozonowanej (tab. 1). Przekroczenie sumy bezpiecznych poziomów mykotoksyn HT-2 i T-2 (50 μ g/kg) wystąpiło jedynie w kontroli i po zastosowaniu wyłącznie ozonowania, podczas gdy ziarno pozyskane z kombinacji poddanych pozostałym zabiegom było bezpieczne ze względu na niską zawartość mykotoksyn.

W doświadczeniu polowym produkcji wielkoskalowej, stężenie mykotoksyn było najniższe we wszystkich kombinacjach, w porównaniu do badania wazonowego i poletkowego. Najwyższe stężenia sumy mykotoksyn odnotowano w kontroli i kontroli z ozonowanym materiałem siewnym (kombinacja 1 i 2; odpowiednio 90,1 μ g/kg i 87,5 μ g/kg) (rys. 1). Podobnie, jak w doświadczeniu poletkowym, w przypadku kompleksowej ochrony z ozonowanym ma-

Tabela 1. Stężenia mykotoksyn w ziarnie pszenicy [$\mu\text{g/kg}$]**Table 1.** Mycotoxin concentrations in wheat grain [$\mu\text{g/kg}$]

Kombinacja Combination	3-ACDON [$\mu\text{g/kg}$]			DON [$\mu\text{g/kg}$]			HT-2 [$\mu\text{g/kg}$]			T-2 [$\mu\text{g/kg}$]		
	W	P	PW	W	P	PW	W	P	PW	W	P	PW
1	6,4 b	2,0 b	1,5 b	172 e	48 d	42 c	156 e	47 d	43 c	18 e	4,8 b	3,5 c
2	6,7 b	1,8 b	1,2 b	151 e	45 d	39 c	167 e	49 d	46 c	17 e	4,8 b	2,1 c
3	4,3 a	<i>0,0 a</i>	–	27 bc	<i>0,0 a</i>	–	32 b	0,0 a	–	14 d	<i>0,0 a</i>	–
4	3,8 a	<i>0,0 a</i>	–	32 c	<i>0,0 a</i>	–	94 d	30 c	–	<i>0,36 a</i>	0,10 a	–
5	4,7 a	<i>0,0 a</i>	–	22 b	<i>0,0 a</i>	–	26 b	7,5 ab	–	9,1 cd	<i>0,0 a</i>	–
6	3,1 a	<i>0,0 a</i>	<i>0,0 a</i>	<i>12 a</i>	3,7 a	1,4 b	19 ab	5,2 a	3,8 b	5,6 c	<i>0,0 a</i>	<i>0,0 a</i>
7	3,2 a	<i>0,0 a</i>	–	32 c	<i>0,0 a</i>	–	40 c	11 b	–	12 d	<i>0,0 a</i>	–
8	4,1 a	<i>0,0 a</i>	–	28 b	8,2 b	–	44 c	13 b	–	6,1 c	1,9 ab	–
9	3,4 a	<i>0,0 a</i>	–	90 d	24 c	–	13 a	3,9 a	–	7,6 c	<i>0,0 a</i>	–
10	<i>2,7 a</i>	<i>0,0 a</i>	<i>0,0 a</i>	25 b	<i>0,0 a</i>	<i>0,0 a</i>	<i>11 a</i>	<i>0,0 a</i>	<i>0,0 a</i>	3,8 b	<i>0,0 a</i>	<i>0,0 a</i>

1 – kontrola – control, 2 – ozonowany materiał siewny – ozonated seed material, 3 – ocet z czerwonego wina – red wine vinegar, 4 – chlorowodorek chitozanu – chitosan hydrochloride, 5 – nasiona gorczycy w proszku – powdered mustard seeds, 6 – ocet z czerwonego wina + chlorowodorek chitozanu + nasiona gorczycy w proszku – red wine vinegar + chitosan hydrochloride + powdered mustard seeds, 7 – ozonowany materiał siewny + ocet z czerwonego wina – ozonated seed material + red wine vinegar, 8 – ozonowany materiał siewny + chlorowodorek chitozanu – ozonated seed material + chitosan hydrochloride, 9 – ozonowany materiał siewny + nasiona gorczycy w proszku – ozonated seed material + powdered mustard seeds, 10 – ozonowany materiał siewny + ocet z czerwonego wina + chlorowodorek chitozanu + nasiona gorczycy w proszku – ozonated seed material + red wine vinegar + chitosan hydrochloride + powdered mustard seeds

W – doświadczenie wazonowe – pot experiment, P – doświadczenie poletkowe – plot experiment, PW – doświadczenie polowe wielkoskalowe – large-scale field experiment

Średnie w tej samej kolumnie oznaczone tą samą literą nie różnią się istotnie statystycznie przy $p < 0,05$ według testu NIR Fishera ($n = 4$) – Means in the same column marked with the same letter do not differ significantly at $p < 0.05$ according to Fisher's LSD test ($n = 4$)

Wartość pogrubiona – maksymalne stężenie – Bold value – maximum concentration, Wartość pochylona – minimalne stężenie – Italicized value – minimum concentration

teriałem siewnym na polu produkcji wielkoskalowej nie stwierdzono występowania mykotoksyn. Niewielkie stężenie tych związków wykryto w wyniku przeprowadzonej kompleksowej ochrony bez ozonowania materiału siewnego (redukcja stężenia o 94% w kombinacji 3). DON i toksyna HT-2 występowały w najwyższych stężeniach i osiągnęły wartości 42,1 $\mu\text{g/kg}$ i 43,0 $\mu\text{g/kg}$ w przypadku kontroli oraz 38,5 $\mu\text{g/kg}$ i 45,7 $\mu\text{g/kg}$ w kontroli ozonowanej (tab. 1). W doświadczeniu polowym wielkoskalowym, suma stężeń mykotoksyn HT-2 i T-2 nie przekraczała 50 $\mu\text{g/kg}$, co świadczy o tym, że nawet zboże z kontroli i kontroli ozonowanej (kombinacja 1 i 2) spełnia normę dla nieprzetworzonych ziaren zbóż.

Dotychczasowe doniesienia wskazują na korzystny efekt odkażający i detoksykujący ozonowania w przechowywaniu ziarna zbóż (Reinholds i wsp. 2016; Sanchez i wsp. 2025). W badaniach własnych zastosowanie technologii ozonowania materiału siewnego nie wpłynęło na obniżenie poziomów mykotoksyn.

Zabiegi wykonane chlorowodorkiem chitozanu i octem winnym najskuteczniej obniżały zawartość DON, tj. 6–7-krotnie. Równie wysoką skuteczność redukcji tej mykotoksyny obserwowano w badaniach *in vitro* z wykorzystaniem samego chitozanu w pszenicy inokulowanej *F. graminearum* (Zachetti i wsp. 2019). Badania wskazują, że chlorowodorek chitozanu, uszkadzając błony komórkowe i hamując metabolizm patogenów, charakteryzuje się skutecznym zwalczaniem *Phytophthora infestans* w uprawie

wie ziemniaka i *Fusarium* spp. w uprawie pomidora (Safari i wsp. 2021; Poldmets i wsp. 2025). Roztwór maceratu z nasion gorczycy w proszku najefektywniej przyczyniał się do ponad 8-krotnego zmniejszenia zawartości HT-2 oraz ponad 3-krotnego DON, którego redukcję obserwowano również w badaniach *in vitro* po inokulacji ziarna pszenicy *F. graminearum* (Drakopoulos i wsp. 2020). Ze względu na zawartość glukozyzolanów, które po zmieleniu nasion gorczycy ulegają przekształceniu w izotiocyaniany, nasiona gorczycy w proszku hamują wzrost mikroorganizmów (Randall i Popova 2023). W literaturze naukowej brak jest jednak doniesień na temat działania nasion gorczycy w proszku w ochronie roślin. Substancja ta była jednak wykorzystywana w biofumigacji nasion bakłażana i ograniczaniu występowania *Verticillium dahliae* oraz biofumigacji nasion ciecierzycy przed *Fusarium* spp. (Sarhan i wsp. 2020; Meng i wsp. 2022). Natomiast roztwory octu winnego stosowane były w jęczmieniu przeciwko *Pyrenophora graminea*, a także w uprawach dyni, pomidora i papryki przeciwko grzybom *Alternaria* spp. (Kowalska i wsp. 2021a). Ocet winny zakwasza środowisko, uszkadza błonę komórkową i hamuje oddychanie komórkowe patogenów, dzięki czemu charakteryzuje się skutecznym działaniem ograniczającym rozwój mikroorganizmów (Stratford i wsp. 2009). Zastosowanie kompleksowej ochrony (octu winnego, chlorowodoru chitozanu oraz roztworu maceratu z nasion gorczycy w proszku) niezależnie od ozonowania materiału siewnego, jak i typu doświadczenia, skutkowało obecnością najniższych

poziomów mykotoksyn, z wyjątkiem T-2 w badaniu wazono-
wym po zastosowaniu 1,3% chlorowodoru chitozanu.

Związki pochodzenia naturalnego, stosowane w rolnic-
twie ekologicznym pozbawione są negatywnych zdrowot-
nych i środowiskowych skutków ubocznych, towarzyszą-
cych syntetycznym środkom ochrony roślin, stosowanym
w rolnictwie konwencjonalnym. Polska ma ogromny poten-
cjał do rozwoju sektora rolnictwa ekologicznego, a upra-
wa pszenicy w systemie ekologicznym jest odpowiedzią na
przyjętą przez Komisję Europejską strategię „Europejskie-
go Zielonego Ładu”, która determinuje kraje członkowskie
m.in. do zwiększenia udziału upraw prowadzonych w sys-
temie ekologicznym (25% do 2030 r.).

2. W warunkach naturalnego porażenia upraw pszenicy
prowadzonych w systemie wielkoskalowym, wyko-
nanie zabiegów poszczególnymi substancjami podsta-
wowymi skutkowało obecnością mykotoksyn poniżej
akceptowalnych bezpiecznych poziomów (HT-2 i T-2
– 50 µg/kg), spełniając wymagania dla nieprzetworzo-
nych ziaren zbóż.
3. Zastosowanie technologii ozonowania materiału nie
wpłynęło istotnie statystycznie na obniżenie poziomu
mykotoksyn w ziarnie pszenicy w porównaniu do badań
prowadzonych z materiałem nieozonowanym.

Finansowanie / Funding

Badanie zostało sfinansowane ze środków Ministerstwa Rol-
nictwa i Rozwoju Wsi w ramach projektu: „Uprawy polowe
metodami ekologicznymi: badania w zakresie identyfikacji
metod ochrony, dopuszczonych w rolnictwie ekologicz-
nym, przed chorobami grzybowymi i szkodnikami w upra-
wie roślin rolniczych oraz opracowanie przewodnika wraz
z wytycznymi w tym zakresie” zrealizowanego w Instytucie
Ochrony Roślin – Państwowym Instytucie Badawczym na
rzecz rolnictwa ekologicznego (DEJ.re 765.20.2024).

Wnioski / Conclusions

1. Kompleksowa ochrona trójskładnikowa (ocet winny +
nasiona gorczycy w proszku + chlorowodorek chitoza-
nu) skutkowała uzyskaniem najniższego stężenia szko-
dliwych dla zdrowia mykotoksyn w ziarnie, szczególnie
toksyny HT-2, której chroniczne spożycie prowadzi do
osłabienia układu odpornościowego, zaburzeń hormo-
nalnych i potencjalnych skutków nowotworczych.

Literatura / References

- Antonissen G., Martel A., Pasmans F., Ducatelle R., Verbrugghe E., Vandenbroucke V., Li S., Haesebrouck F., Van Immerseel F., Croubels S. 2014. The impact of *Fusarium* mycotoxins on human and animal host susceptibility to infectious diseases. *Toxins* 6 (2): 430–452. DOI: 10.3390/toxins6020430
- Aranaz I., Alcántara A.R., Civera M.C., Arias C., Elorza B., Heras Caballero A., Acosta N. 2021. Chitosan: an overview of its properties and applications. *Polymers* 13 (19): 3256. DOI: 10.3390/polym13193256
- Drakopoulos D., Meca G., Torrijos R., Marty A., Kägi A., Jenny E., Forrer H.R., Six J., Vogelgsang S. 2020. Control of *Fusarium graminearum* in wheat with mustard-based botanicals: from *in vitro* to *in planta*. *Frontiers in Microbiology* 11: 1595. DOI: 10.3389/fmicb.2020.01595
- Dweba C.C., Figlan S., Shimelis H.A., Motaung T.E., Sydenham S., Mwaenzi L., Stilo T.J. 2017. *Fusarium* head blight of wheat: Pathogenesis and control strategies. *Crop Protection* 91: 114–122. DOI: 10.1016/j.cropro.2016.10.002
- EFSA PPR Panel 2025. Statement concerning the review of the approval of the basic substances chitosan and chitosan hydrochloride when used in plant protection. *EFSA Journal*. DOI: 10.2903/j.efsa.2025.9318
- Francesconi S., Steiner B., Buerstmayr H., Lemmens M., Sulyok M., Balestra G.M. 2020. Chitosan hydrochloride decreases *Fusarium graminearum* growth and virulence and boosts growth, development and systemic acquired resistance in two durum wheat genotypes. *Molecules* 25 (20): 4752. DOI: 10.3390/molecules25204752
- Iwaniuk P., Konecki R., Snarska K., Łozowicka B. 2018. Quantitative evaluation of *Fusarium* species and crop quality traits in wheat varieties of northeastern Poland. *Journal of Plant Protection Research* 58 (4): 413–419. DOI: 10.24425/jppr.2018.125882
- Iwaniuk P., Łozowicka B., Kaczyński P., Konecki R. 2021. Multifactorial wheat response under *Fusarium culmorum*, herbicidal, fungicidal and biostimulator treatments on the biochemical and mycotoxins status of wheat. *Journal of the Saudi Society of Agricultural Sciences* 20 (7): 443–453. DOI: 10.1016/j.jssas.2021.05.010
- Kowalska J., Krzyżmińska J., Jakubowska M., Antkowiak M., Kardasz P., Łukaszyk J., Łopatka L., Nowaczyk R. 2022. Uprawy polowe metodami ekologicznymi: badania w zakresie możliwości zastosowania dopuszczonych w rolnictwie ekologicznym środków do celów zaprawiania nasion roślin rolniczych oraz jako nawozów o działaniu dolistnym. Badania nad wykorzystaniem mikroorganizmów pożytecznych oraz substancji podstawowych do zaprawiania ziarna pszenicy jarej w kierunku optymalizacji jej uprawy (nr DEJ.re 027.4.2022).
- Kowalska J., Krzyżmińska J., Jakubowska M., Tyburski J., Gwiazdowski R., Łopatka L., Nowaczyk R. 2019. Uprawy polowe metodami ekologicznymi: optymalizacja sposobów zaprawiania materiału siewnego i nasadzeniowego stosowanego w rolnictwie ekologicznym (nr PJ.re. 027.7.2019).
- Kowalska J., Krzyżmińska J., Łopatka L., Holka M., Jajor E., Strażyński P., Antkowiak M., Tyburski J. 2023. Badania w zakresie doskonalenia agrotechniki roślin oleistych uprawianych w rolnictwie ekologicznym, ze szczególnym uwzględnieniem metod ochrony roślin. Wykorzystanie biologicznych i naturalnych środków ochrony w celu zapewnienia zdrowotności i ochrony plonu rzepaku ozimego (nr DEJ.re 027.4.2023).

- Kowalska J., Roszkowski S., Krzyżmińska J. 2021a. Substancje podstawowe – efektywne uzupełnienie metod ochrony upraw. *Progress in Plant Protection* 61 (2): 139–146. DOI: 10.14199/ppp-2021-015
- Kowalska J., Tyburski J., Krzyżmińska J., Jakubowska M. 2021b. Effects of seed treatment with mustard meal in control of *Fusarium culmorum* Sacc. and the growth of common wheat (*Triticum aestivum* ssp. *vulgare*). *European Journal of Plant Pathology* 159 (2): 327–338. DOI: 10.1007/s10658-020-02165-9
- Łozowicka B., Iwaniuk P., Konecki R., Kaczyński P., Kuldybayev N., Dutbayev Y. 2022. Impact of diversified chemical and bio-stimulator protection on yield, health status, mycotoxin level, and economic profitability in spring wheat (*Triticum aestivum* L.) cultivation. *Agronomy* 12 (2): 258. DOI: 10.3390/agronomy12020258
- Łozowicka B., Kaczyński P., Paritova A.E., Kuzembekova G.B., Abzhaliyeva A.B., Sarsembayeva N.B., Alihan K. 2014. Pesticide residues in grain from Kazakhstan and potential health risks associated with exposure to detected pesticides. *Food and Chemical Toxicology* 64: 238–248. DOI: 10.1016/j.fct.2013.11.038
- Meng L., Zhang Y., Yu S., Ogundeyi A.O., Zhang S., Li S. 2022. Temporal assessment of biofumigation using mustard and oilseed rape tissues on *Verticillium dahliae*, soil microbiome and yield of eggplant. *Agronomy* 12 (12): 2963. DOI: 10.3390/agronomy12122963
- MRiRW 2023. <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/ochrona-roslin-w-rolnictwie-ekologicznym> [dostęp: 29.11.2023].
- Nugmanov A., Beishova I., Kokanov S., Łozowicka B., Kaczynski P., Konecki R., Snarska K., Wolejko E., Sarsembayeva N., Abdigaliyeva T. 2018. Systems to reduce mycotoxin contamination of cereals in the agricultural region of Poland and Kazakhstan. *Crop Protection* 106: 64–71. DOI: 10.1016/j.cropro.2017.12.014
- Peng Y., Yan-Zhi G., Ling Q. 2018. Effects of ozone-treated domestic sludge on hydroponic lettuce growth and nutrition. *Journal of Integrative Agriculture* 17 (3): 593–602. DOI: 10.1016/S2095-3119(17)61868-9
- Peršić V., Božinović I., Varnica I., Babić J., Španić V. 2023. Impact of Fusarium head blight on wheat flour quality: examination of protease activity, technological quality and rheological properties. *Agronomy* 13 (3): 662. DOI: 10.3390/agronomy13030662
- Picchi V., Monga R., Marzuoli R., Gerosa G., Faoro F. 2017. The ozone-like syndrome in durum wheat (*Triticum durum* Desf.): Mechanisms underlying the different symptomatic responses of two sensitive cultivars. *Plant Physiology and Biochemistry* 112: 261–269. DOI: 10.1016/j.plaphy.2017.01.011
- Poldmets M., Koppel M., Puidet B., Abuley I.K., Belle N., Lynott J., Hansen J.G., Hausladen H., Hokka M., Lukkala R., Maenpää J., Meno L., Grenville-Briggs L., Dotson B.R., Ravnskov S., Lees A. 2025. Use of biological control agents and plant resistance inducers for the control of potato late blight (*Phytophthora infestans*). *Potato Research*. DOI: 10.1007/s11540-025-09899-1
- Randall J., Popova I. 2023. Kinetics of *Brassicaceae* glucosinolates sinigrin, sinalbin, and glucolimnanthin hydrolysis by myrosinase isoenzymes for biopesticide development. *Journal of Natural Pesticide Research* 6: 100059. DOI: 10.1016/j.napere.2023.100059
- Reinholds I., Juodeikiene G., Bartkiene E., Zadeike D., Bartkevics V., Krungleviciute V., Cernauskas D., Čižeikiene D. 2016. Evaluation of ozonation as a method for mycotoxins degradation in malting wheat grains. *World Mycotoxin Journal* 9 (3): 409–418. DOI: 10.3920/WMJ2015.2011
- Rodrigues V.O., Costa F.R., Nery M.C., Cruz S.M., de Melo S.G.F., de Carvalho M.L.M. 2015. Treating sunflower seeds subjected to ozonation. *Journal of Seed Science* 37 (3): 202–210. DOI: 10.1590/2317-1545v37n3148582
- Román-Doval R., Torres-Arellanes S.P., Tenorio-Barajas A.Y., Gómez-Sánchez A., Valencia-Lazcano A.A. 2023. Chitosan: properties and its application in agriculture in context of molecular weight. *Polymers* 15 (13): 2867. DOI: 10.3390/polym15132867
- Rozporządzenie Komisji (UE) 2024/1038 z dnia 9 kwietnia 2024 r. zmieniające rozporządzenie (UE) 2023/915 w odniesieniu do najwyższych dopuszczalnych poziomów toksyn T-2 i HT-2 w żywności. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* L 2024/1038, 10.4.2024.
- Rutkowska E., Łozowicka B., Kaczyński P. 2020. Compensation of matrix effects in seed matrices followed by gas chromatography-tandem mass spectrometry analysis of pesticide residues. *Journal of Chromatography A*, 1614: 460738. DOI: 10.1016/j.chroma.2019.460738
- Safari Z.S., Ding P., Nakasha J.J., Yusoff S.F. 2021. Controlling *Fusarium oxysporum* tomato fruit rot under tropical condition using both chitosan and vanillin. *Coatings* 11 (3): 367. DOI: 10.3390/coatings11030367
- Sanchez D., Jespersen B., Rasmussen L., Andersen M. 2025. Impact of gaseous ozone on fungal control and grain germination in various cereals. *Ozone: Science & Engineering* 47 (4): 1–13. DOI: 10.1080/01919512.2025.2461461
- SANTE 2016. Document No. SANTE/12089/2016. Guidance document on identification of mycotoxins in food and feed. https://ec.europa.eu/food/system/files/2017-05/cs_contaminants_sampling_guid-doc-ident-mycotoxins.pdf [dostęp: 14.12.2022].
- Sarhan E.A.D., El-Sayed S.A., Abdelmaksoud H.M., Elmarsafawy T.S. 2020. Influence of biofumigation with mustard or canola seed meal in controlling soil-borne pathogenic fungi of chickpea. *Egyptian Journal of Agricultural Research* 98 (1): 40–51. DOI: 10.21608/ejar.2020.101417
- Stratford M., Plumridge A., Nebe-von-Caron G., Archer D.B. 2009. Inhibition of spoilage mould conidia by acetic acid and sorbic acid involves different modes of action, requiring modification of the classical weak-acid theory. *International Journal of Food Microbiology* 136 (1): 37–43. DOI: 10.1016/j.ijfoodmicro.2009.09.025
- Suwanchaikasem P., Idnurm A., Selby-Pham J., Walker R., Boughton B.A. 2024. The impacts of chitosan on plant root systems and its potential to be used for controlling fungal diseases in agriculture. *Journal of Plant Growth Regulation* 43: 3424–3445. DOI: 10.1007/s00344-024-11356-1
- Vazquez-Ybarra J.A., Pena-Valdivia C.B., Trejo C., Villegas-Bastida A., Benedicto-Valdez S., Sánchez-García P. 2015. Promoción del crecimiento de plantas de lechuga (*Lactuca sativa* L.) con dosissubletales de ozonoaplicadas al medio de cultivo. *Revista Fitotecnia Mexicana* 38 (4): 405–413.
- Wegulo S.N., Baenziger S.P., Nopsa J.H., Bockus W.W., Hallen-Adams H. 2015. Management of Fusarium head blight of wheat and barley. *Crop Protection* 73: 100–107. DOI: 10.1016/j.cropro.2015.02.025
- Zachetti V.G.L., Cendoya E., Nichea M.J., Chulze S.N., Ramirez M.L. 2019. Preliminary study on the use of chitosan as an eco-friendly alternative to control *Fusarium* growth and mycotoxin production on maize and wheat. *Pathogens* 8 (1): 29. DOI: 10.3390/pathogens8010029
- Zain M.E. 2011. Impact of mycotoxins on humans and animals. *Journal of Saudi Chemical Society* 15 (2): 129–144. DOI: 10.1016/j.jscs.2010.06.006